

Nr 37.

Utlåtande i anledning av väckt motion om utredning av frågan om full ersättning till kringliggande bygd för skador i anledning av vattenkraftanläggningar och vattenregleringar m. m.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 308, vilken behandlats av andra lagutskottet, ha herrar Jönsson i Rosshol och Hedlund i Rådombemästare, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t an hålla om allsidig utredning av dels frågan om full ersättning till den kringliggande bygden för skador i anledning av vattenkraftanläggningar och vattenregleringar och dels frågan om lämpligheten att i vissa fall lämna gottgörelse i form av kraft för dämningsskador.»

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för denna hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

Över motionen har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande från vattenrättsdomarna i Norrbygdens, Österbygdens, Söderbygdens och Västerbygdens vattendomstolar, länsstyrelserna i Västernorrlands och Jämtlands län samt vattenfallsstyrelsen, varjämte svenska vattenkraftföreningen, svenska landskommunernas förbund och Sveriges lantbruksförbund beretts tillfälle avgiva yttrande över motionen. Vattenrättsdomarna i Österbygdens och Söderbygdens vattendomstolar ha avgivit gemensamt yttrande.

Gällande rätt.

Vattenlagen den 28 juni 1918 innehåller regler i 2 kapitlet om byggande i vatten och i 3 kapitlet om vattenreglering. Det följande 4 kapitlet handlar om särskilda villkor beträffande större vattenkraftanläggningar och vattenregleringar. Bestämmelserna om ersättning ha intagits i 9 kapitlet. De processuella reglerna återfinnas i 11 kapitlet.

Vad som förstås med byggande i vatten anges i 2 kapitlet 1 §. Där talas till en början om uppförande av damm, bro, brygga, vall, hus eller annan anläggning ävensom verkställande av fyllning eller pålning i vattendrag, sjö eller mindre vattensamling eller havet eller ock på land så nära strandbrädden, att inverkan kan ske på vattenståndet. Till byggande i vatten hänföres även varje ändrings- eller reparationsarbete å byggnad av angiven beskaffenhet nedom högsta kända vattenståndet. Vidare uttalas i paragrafen, att vad i vattenlagen stadgas om byggande i vatten skall äga motsvarande tillämpning i fråga om bortledning av vatten ur vattenområde, som ovan nämnts, grävning

och sprängning i sådant vattenområde samt annan åtgärd till förändring av vattnets djup eller läge därstädes.

Ett vattenbyggnadsföretag må på vissa villkor genomföras, oaktat därvid vidtages åtgärd, som vållar intrång i annans rätt. Bestämmelser härom återfinnas i 2 kapitlet 3 §. Enligt första stycket i denna paragraf må ingen bygga i vatten så, att genom inverkan på vattenförhållandena skada tillfogas eller intrång göres å annan tillhörig egendom, utan så är att nyttan av byggnaden eller den del därav, som föranleder skadan eller intrånget, prövas efter avdrag av byggnadskostnaden uppgå till ett värde, motsvarande *tre* gånger den skada och det intrång, som göres å åker och äng, samt *två* gånger skadan och intrånget å annan egendom. I byggnadskostnaden skall inräknas det belopp, vartill skadan och intrånget å den byggande tillhörig egendom må skattas.

Från den angivna regeln stadgas i andra och tredje styckena av nämnda 3 § undantag i två riktningar av hänsyn till intressen av allmän natur. Sålunda föreskrives i andra stycket att, oaktat nyttan av vattenbyggnad uppgår till värde, som nyss sagts, företaget likväl icke må komma till stånd, därest det skulle ha till följd, att ett avsevärt antal bofasta personer berövas sina bostäder, eller att större fabrik eller annan anläggning, varav många ha uppehälle, måste nedläggas eller dess drift väsentligt minskas, eller att odlad jord till en efter ortsförhållandena betydande omfattning sättes under vatten eller eljest väsentligt skadas, eller att fiskerinäring av större betydelse lider väsentligt förfång. Detsamma gäller, där genom byggande i vatten skulle förorsakas sådan bestående ändring av naturförhållandena, varigenom väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust för landets djur- eller växtvärld är att befara. Å andra sidan har jämlikt tredje stycket Konungen tillagts befogenhet att, utan hinder av vad i första och andra styckena sägs, lämna medgivande i viss ordning till byggnaden. Såsom förutsättning härför gäller, att företaget prövas vara av synnerlig betydelse för näringslivet eller för orten eller eljest från allmän synpunkt.

I 2 kapitlet 12 § första stycket skyddas vissa andra allmänna intressen. Där stadgas nämligen, att ej må så byggas i vatten, att menlig inverkan på klimatet eller på allmänna hälsotillståndet vållas eller eljest allmänna intressen i avsevärd mån förnärmas.

Särskilda stadganden finnas i 2 kapitlet 11 § om byggande i allmän farled och allmän flottled.

Prövning, huruvida och under vilka villkor byggande i vatten må ske, verkställas av vattendomstol (2 kapitlet 20 §). Om vid sådan prövning vattendomstolen finner, att tillämnad byggnad med hänsyn till stadgandet i 2 kapitlet 3 § tredje stycket bör tillåtas, skall frågan därom av domstolen hemställas Konungens avgörande. Enligt 4 kapitlet 13 § har Konungen tillagts även en allmän prövningsrätt beträffande vissa mera betydande vattenregleringsföretags tillåtlighet av hänsyn till allmänna intressen. Så är i första hand förhållandet i fråga om reglering av vattnets avrinning ur någon av sjöarna Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälaren, Storsjön i Jämtland eller Siljan. Detsamma gäller beträffande annan vattenreglering som med hänsyn till dess in-

verkan på vattnets avrinning är av synnerlig omfattning, såframt Konungen förbehåller sig sådan prövning. Prövningen omfattar även, huruvida särskilda villkor böra föreskrivas för regleringsföretagets utförande.

De vattenregleringarna motstående intressena av enskild och allmän natur tillgodoses på flerahanda sätt i vattenlagen.

I fråga om ersättningsskyldighet gentemot enskild och om olika former av ersättning därvidlag ges besked i 9 kapitlet. I 9 kapitlet 1 § föreskrives, att den, som enligt lagen medgivits rätt att vidtaga åtgärd, varigenom annans egendom lider skada eller intrång, är skyldig gälda ersättning för förorsakad förlust, skada eller intrång. Vid avgörande, huruvida skada uppkommer, skall enligt 9 kapitlet 8 § hänsyn tagas jämväl till skada eller lidande av annan beskaffenhet än rent ekonomisk. Vidare stadgas i 9 kapitlet 3 §, att där genom vattenuppdämning eller annan åtgärd hel fastighet eller del därav varder onyttig för ägaren eller synnerligt men vid begagnandet därav uppkommer, skall, om ägaren fordrar det, hela fastigheten eller den särskilda delen lösas. Om genom dylik åtgärd begagnandet av fastighet försvåras eller fördyras, skall, i den mån fastigheten ej löses, sådan skada ersättas.

Ersättningen utgår jämlikt 9 kapitlet 1 § andra stycket i princip i penningar men kan utgå medelst kraftöverföring ävensom vid vattentäkt i form av tillhandahållande av vatten. Parterna ha dock frihet att avtala om annan lämplig form av ersättning.

Ersättning i penningar för skada till följd av vattenreglering utgår med engångsbelopp enligt 9 kapitlet 47 §. Ersättning i penningar skall vidare jämlikt 9 kapitlet 49 § i princip bestämmas till belopp, motsvarande full gottgörelse för skada eller intrång, som föranletts av åtgärden. Dock skall för vissa i 9 kapitlet 48 § angivna fall ersättningen beräknas till fulla värdet och hälften därutöver. Denna förhöjda beräkningsgrund skall tillämpas bland annat i fråga om mark, vartill äganderätt avstås, ävensom skada å mark till följd av vattenuppdämning eller annan ändring i vattenståndsförhållandena.

Kraftöverföring ifrågakommer enligt 9 kapitlet 13 § endast såsom ersättning för annan tillhörig vattenkraft. Frikraft utgår däremot icke som ersättning för exempelvis dämningsskada. Enligt huvudregeln kan i sistnämnda fall blott ersättning i penningar ifrågakomma, om ej annat avtalats.

Utöver ersättningsskyldighet varom nu nämnts kan företagare åläggas vissa förpliktelser av allmän natur. I fråga om åtgärder till fiskets skydd finnas regler i 2 kapitlet 8—10 §§. Därvid stadgas i 2 kapitlet 10 §, att om byggnad verkställes, varigenom de naturliga vattenståndsförhållandena ändras, byggnadens ägare skall vara pliktig att till befrämjande av fisket inom landet erlægga viss årlig fiskeavgift, så länge byggnaden bibehålles.

I förevarande sammanhang äro av särskild betydelse reglerna om bygdekraft i samband med kraftanläggningar och om regleringsavgifter i samband med vattenregleringar.

Bestämmelserna om bygdekraft återfinnas i 4 kapitlet 1—4 §§. Under 1 § stadgas att, där strömfall varder bebyggt jämlikt vattenlagen och den vattenkraft, som vid oreglerat lägvatten kan uttagas vid byggnaden, uppgår till minst

500 turbinhästkrafter, byggnadens ägare skall vara pliktig att tillhandahålla intill en tiondel av den årliga kraftmängd, som kan uttagas vid kraftverket, för tillgodoseende av vissa behov inom den kringliggande bygden. Storleken av nämnda andel bestämmes av vattendomstolen. Därvid skall hänsyn tagas dels till omfattningen av den rätt, anläggningens ägare erhållit att för vattenkraftens tillgodogörande förändra förut rådande vattenstånds- och avrinningsförhållanden, dels ock å ena sidan till det behov av kraft, som inom bygden redan föreligger eller i en nära framtid är att motse, och å andra sidan till den tillgång på kraft, som må eljest vara att påräkna för ändamålet. Avgörandet gäller för tjugu år i sänder. 2 och 3 §§ avse skyldighet att tillhandahålla bygdekraft i vissa särskilda fall, vilka äga samband med byggande i vatten enligt äldre lag. I 4 § hänvisas den, som vill komma i åtnjutande av bygdekraft, att göra ansökan därom hos vattendomstolen. Därutöver meddelas i denna paragraf i huvudsak följande föreskrifter. Där ej annorlunda överenskommes, är ägaren icke pliktig att tillhandahålla sökanden kraft tidigare än två år efter det ansökningen delgivits honom. Kraften skall efter vattendomstolens bestämmande uttagas antingen vid kraftstationen eller, där det lämpligen kan ske, å ägaren tillhörig ledning. I den mån kraft, varom nu är fråga, tages i anspråk skall ersättning därför givas med det belopp, som motsvarar ägarens självkostnad med tillägg av två procent å anläggningskapitalet. I fråga om storleken av nämnda ersättning ävensom villkoren i övrigt för kraftens tillhandahållande skall vattendomstolen meddela bestämmelser i samband med beslut i anledning av ansökningen.

I fråga om regleringsavgifterna innehålla 4 kapitlet 14—15 §§ efter lagändring 1944 följande. Enligt 14 § skall — om genom reglering enligt vattenlagen den uttagbara vattenkraften i det eller de strömfall, för vilkas räkning regleringen utföres, ökas med i medeltal femhundra turbinhästkrafter — ägare av sådant strömfall vara pliktig att erlägga en årlig avgift. Denna bestämmes till minst tio öre och högst tre kronor för varje turbinhästkraft, varmed genom regleringen den uttagbara vattenkraften i strömfallet i medeltal blivit ökad. Avgifter skola också utgå, om vattenregleringen medför sådan ändring av vattenföringen under året, att förut uttagbar vattenkraft kan utnyttjas på fördelaktigare sätt. Även ägare till strömfall, som icke deltagit i regleringen men för vilket denna medför båtnad av nyss angivet slag, kan åläggas gälda regleringsavgift. Beloppet av avgiften skall av vattendomstolen bestämmas särskilt för varje strömfall. Därvid bör hänsyn tagas dels till den större eller mindre förändring av vattenstånds- och avrinningsförhållanden, som genom företaget förorsakas, och den olägenhet eller fördel, vilken härigenom uppkommer för den kringliggande bygden, dels ock till den större eller mindre kostnad, som är förenad med företaget, samt företagets ekonomiska betydelse för varje särskilt strömfall. Även här gäller avgörandet för tjugu år i sänder. I fråga om användningen av influtna avgifter stadgas i 15 §, att de skola användas dels till förebyggande eller minskande av skada eller olägenhet, som vållas genom företaget och för vilken ersättning icke blivit av vattendomstolen bestämd, så ock till gottgörelse för sådan skada eller olägenhet, dels ock för tillgodoseende

av annat ändamål beträffande den bygd, som beröres av företaget, såsom jordbrukets främjande, särskilt genom jords torrläggning, eller beredande av tillgång till elektrisk kraft för samfärdsel, jordbruk, hantverk eller småindustri eller eljest för befolkningens behov. Föreskrifter angående indrivningen och användningen av ifrågakvarande avgifter ha meddelats genom särskilda författningar.

Från riksräkenskapsverket har utskottet införskaffat de senaste tillgängliga siffrorna för influtna regleringsavgifter och deras användning. Till jämförelse intagas i nedanstående tabell även siffror för tiden före lagändringen 1944, närmast avseende budgetåret 1942/43.

	Budgetåret 1942/43		Budgetåret 1945/46	
	Kronor		Kronor	
	Inkomster	Utgifter	Inkomster	Utgifter
Östergötlands län	6 185: 75		5 430: 99	
Jönköpings län	6 050: 02		6 157: 68	
Älvsborgs län	9 913: 23		10 532: 69	
Kopparbergs län	11 924: 77		12 119: 08	
Västernorrlands län	2 251: 57		2 275: 43	
Jämtlands län	13 910: 25		88 030: 95	
Norrbottnens län	48 947: 56	8 654: 11	49 691: 71	61 411: 05
Summa kronor	99 183: 15	8 654: 11	174 238: 53	61 411: 05

Av de processuella bestämmelserna i 11 kapitlet skall här återgivas regeln i 35 § 1 mom. om rättshjälp till enskilda sakägare i sådana ansökningsmål, som avse byggande i vatten. Om i sådant mål talan föres av allmänt ombud, som utsetts av kammarkollegiet för tillgodoseende av de allmänna intressen, som kunna vara i fråga, åligger det ombudet att på begäran tillhandaga dem, vilkas rätt beröres i saken, med kostnadsfria råd angående bevakandet av deras rätt. Menar part, att på grund av företagets omfattning eller eljest åliggande av nu nämnd art bör uppdragas åt annan än allmänt ombud, åger han göra anmälan därom hos vederbörande länsstyrelse, som kan, där så provas erforderligt för tillvaratagande av sakägarnas rätt, förordna särskild person att på sätt nyss nämnts biträda dem.

De nu återgivna reglerna ha delvis satts ur tillämpning provisoriskt genom lagen den 20 oktober 1939 med särskilda bestämmelser angående tillfällig vattenreglering. För innehållet i denna lag har utskottet nyligen redogjort närmare i sitt utlåtande nr 29 till innevarande riksdag, till vilket utlåtande utskottet får hänvisa (se s. 1—3).

Frågans tidigare behandling.

Vid 1942 års riksdag väcktes i andra kammaren av herr Hedlund i Östersund m. fl. en motion, nr 74, vari framfördes frågan, huruvida då gällande vattenlagstiftning kunde anses på ett tillfredsställande sätt tillgodose berättigade anspråk på ersättning för de av vattenbyggnadsföretag föranledda skador och olägenheter, som drabba mera samhälleligt och allmänt. I samband

härmed ifrågasattes från motionärernas sida jämväl att i vidare mån än hittills skett låta den kringliggande bygden och länet bliva delaktiga av de ofta betydande värden, som utvunnes vid dylika företag. Motionen utmynnade i hemställan, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig utredning av i motionen berörda frågor. I motionen uttalades den önskan, att vid en blivande utredning i främsta rummet de nu gällande bestämmelserna om bygdekraft, vilka motionärerna funne mindre ändamålsenliga, gjordes till föremål för översyn. Med motionsyrkandet åsyftades därjämte att få till stånd en omarbetning av de dåvarande föreskrifterna rörande regleringsavgifter, så att dessa i vidgad utsträckning kunde tagas i anspråk för allmänna ändamål.

Andra lagutskottet yttrade i sitt utlåtande nr 35 i anledning av motionen bland annat följande.

Vad härefter angår det i motionen mera direkt berörda spörsmålet om införande i vattenlagen av ändrade bestämmelser i syfte att i samband med bygande av vatten taga ökad hänsyn till vissa för den omgivande bygden gemensamma intressen, må till en början erinras, att dessa intressen helt naturligt kunna komma i en viss motsatsställning till sådana med vattendragen förbundna offentliga intressen, vilka mera allmänt anknyta till riket i dess helhet. Vidare kunna i fråga om utnyttjande av vattenkraft ekonomiska och ideella krav göra sig gällande mot varandra. I motionen har såsom exempel på behov, vilka särskilt borde tillgodoses, nämnts behovet av allmän elektrifiering samt av kompensation för genom kraftföretag skövlade skönhetsvärden.

Såsom förut framhållits hava de med bygden sammanhängande intressena vunnit visst beaktande i vattenlagen genom bland annat bestämmelser om bygdekraft och regleringsavgifter. Mot sistnämnda bestämmelser sådana dessa för närvarande äro utformade hava i vissa av de till utskottet inkomna yttrandena riktats anmärkningar delvis även ur andra synpunkter än dem motionärerna anlagt.

Beträffande bygdekraftinstitutet har sålunda bland annat framhållits, att bestämmelserna härom visat sig vara otillfredsställande i flera hänseenden, i det de giva alltför liten ledning vid besvarandet av en mängd uppkommande frågor. Nämnda förhållande har ansetts utgöra bidragande orsak till den ytterst ringa användning, som bygdekraftinstitutet fått. I detta sammanhang må nämnas att, såvitt känt, endast i ett fall förekommit saklig prövning av ansökning om utbekommande av bygdekraft. Med anledning av de anmärkningar som förekommit har i ett yttrande till och med uppställts den frågan, om överhuvud detta institut bör bibehållas i sin nuvarande utformning eller om icke i stället andra utvägar böra prövas för att bereda möjligheter för befolkningen inom den bygd, varom fråga är i det särskilda fallet, att erhålla kraft för skäligen kostnader.

Vad angår stadgandena om regleringsavgifter hava dessa givit anledning till erinringar såväl beträffande grunden för avgiftsskyldigheten som i fråga om avgifternas storlek och användning. I förstnämnda hänseende har bland annat framhållits, att beloppet av ifrågavarande avgifter icke, såsom skäligt vore, bestämdes i förhållande till båtnaden av det regleringsföretag, som komme i fråga, utan i stället anknutits till ökningen i vattenkraft. På detta sätt undginge de regleringsföretag helt avgiftsplikt, vid vilka båtnaden utgjordes av en lämpligare fördelning till olika perioder av tillgänglig kraft.

Enligt utskottets mening är ett närmare ställningstagande till det komplex av frågor, som i anslutning till det nu sagda framställa sig för besvarande, icke möjligt utan en ingående och allsidig utredning av de här berörda insti-

tuten angående bygdekraft och regleringsavgifter. Med hänsyn till vikten av de intressen som komma i fråga samt till arten av de anmärkningar, som riktats mot nu gällande bestämmelser på området, vill utskottet för sin del föreslå, att en dylik utredning snarast kommer till stånd.

Utskottets hemställan till riksdagen att hos Kungl. Maj:t begära utredning bland annat av frågan, huruvida de i vattenlagen upptagna bestämmelserna om bygdekraft och regleringsavgifter kunde anses tillfyllest för det med dem avsedda syftet, bifölls av riksdagen.

I anledning av denna riksdagens framställning upprättades i justitiedepartementet en den 28 december 1942 dagtecknad *promemoria angående ändring i vattenlagens bestämmelser om regleringsavgifter*. I promemorian framställdes förslag om ändring i flera hänseenden av vattenlagens bestämmelser om regleringsavgifter. Enligt förslaget skulle sålunda regleringsavgifternas belopp bestämmas i första hand med hänsyn till bygdens behov, ehuru med beaktande jämväl av den större eller mindre förändring av vattenstånds- och avrinningsförhållanden som förorsakas genom företaget, den olägenhet eller fördel vilken uppkommer för den kringliggande bygden, den större eller mindre kostnad som är förenad med företaget samt företagets ekonomiska betydelse för varje särskilt strömfall. Beträffande latituden för regleringsavgifterna föreslogs, att den övre gränsen skulle höjas från 3 till 4 kronor för varje vunnna turbinhästkraft. I syfte särskilt att åstadkomma större rättvisa olika strömfallsägare emellan skulle vidare regleringsavgift utgå ej blott för ökning av den uttagbara vattenkraften i strömfall utan även med anledning av förhöjning av den uttagbara vattenkraftens värde genom förändringar i vattenföringen under året, d. v. s. för förvandling av sekunda kraft till prima. Förslaget avsåg vidare att avskaffa den oegentligheten, att regleringsavgift kunde åläggas endast strömfall, för vars räkning regleringen utfördes. Enligt förslaget skulle fördenskull särskild talan om utgivande av regleringsavgift kunna föras mot ägare av strömfall, vilken eljest har sådan båtnad som förutsättes för att regleringsavgift skall utgå. Regleringsavgift skulle utgå jämväl vid s. k. profilreglering. I fråga om användningen av regleringsavgifterna föreslogs slutligen den betydelsefulla ändringen, att avgifterna helt skulle användas till bygdens behov i stället för att i första hand användas för avhjälpande av skador och dylikt.

I den på grundval av promemorian framlagda propositionen nr 169 till 1944 års riksdag godtogs i huvudsak endast tre av promemorians förslag, nämligen i fråga om uttagande av regleringsavgift också vid förhöjning av den förut uttagbara kraftens värde, uttagande av avgift även av ägare till i regleringen icke deltagande strömfall, för vilket regleringen dock vore till båtnad, samt beträffande regleringsavgifternas användning.

På hemställan av andra lagutskottet, som i anledning av propositionen avgav utlåtande nr 33, biföll riksdagen propositionen.

Sedan riksdagen i skrivelse den 12 maj 1942 (nr 199) begärt utredning rörande möjligheterna att genom statens medverkan mera planmässigt än hit-

tills trygga landets och särskilt den svenska landsbygdens försörjning med elektrisk kraft, tillkallade chefen för handelsdepartementet den 23 januari 1943 jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 18 december 1942 sakkunniga med uppdrag att verkställa utredning i sistnämnda hänseende. De sakkunniga ha sedermera antagit benämningen *elkraftutredningen av 1943*. I direktiven för utredningen framhölls bland annat, att det måhända kunde komma att visa sig, att kraftförsörjningen inom vissa delar av landet skulle kunna avsevärt förbättras genom en skärpning eller utvidgad tillämpning av bestämmelserna om skyldighet för kraftverksägare att tillhandahålla bygdekraft.

I skrivelse den 10 maj 1947 till chefen för kommunikationsdepartementet har utredningen hemställt, att den fortsatta handläggningen av frågan om bygdekraftinstitutets omarbetning måtte överlämnas till nedannämnda utredning rörande vissa ändringar i vattenlagen. Vid skrivelsen hade fogats en promemoria angående elkraftutredningens synpunkter på frågorna om bygdekraftinstitutets betydelse för kraftförsörjningen och om dess framtida utformning.

Nyssnämnda *utredning rörande vissa ändringar i vattenlagen* tillkallades av chefen för justitiedepartementet jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 23 november 1945 med uppgift att föreslå ändringar i vattenlagen i syfte att vinna snabbare prövning av frågor om tillämnade utbyggnads- eller regleringsföretags tillåtlighet m. m.

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndiganden den 17 december 1943 och den 18 februari 1944 tillkallades av chefen för jordbruksdepartementet *norrlandskommittén*. I dess synnerligen omfattande direktiv uttalas inledningsvis, att med hänsyn till jordbrukets och skogsbrukets dominerande ställning i Norrland en av de viktigaste uppgifterna för kommittén skulle bli att undersöka möjligheterna att effektivisera dessa näringsgrenar. Vidare framhålles, att en av Norrlands naturtillgångar, som icke syntes ha utnyttjats i den utsträckning så kunnat ske, vore vattenkraften. Det borde därför undersökas, om på detta område ytterligare framsteg kunde göras.

För fullgörande av utredningsuppdraget har norrlandskommitténs ledamöter uppdelats på sektioner, däribland en sektion för handläggning av industri- och kommunikationsfrågor.

Under § 45 ha *riksdagens revisorer* i sin berättelse om den år 1946 av dem verkställda granskningen av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1945—30 juni 1946 behandlat vissa kraftstationsbyggen och sjöregleringar i Ångermanälvens flodområde. Utskottet får hänvisa till berättelsen (se del I s. 250—260).

Revisorerna anvisa vissa åtgärder för avhjälpan av kvarstående, för ortsbefolkningen ogynnsamma verkningar av ifrågavarande vattenregleringar. Av dessa ha följande intresse i förevarande sammanhang. Frågan om en omfördelning av skatteunderlaget berörda kommuner emellan bör utredas. Ett delvis förändrat utbetalningsförfarande beträffande regleringsavgifterna ifråga-

sättes. Vid bestämmande eller omprövning av den angelägenhetsgrad, som i vederbörande myndigheters flerårsplaner tillerkänts olika vägbyggnadsföretag, bör skälig hänsyn tagas till särskilt omfattande ingrepp i bygdens liv på grund av vattenregleringar. Av stort värde synes vara särskilt för ortsbefolkningen, att från det allmännas sida i större utsträckning lämnas såväl upplysningar rörande regleringsföretags verkningar som ock sakkunniga råd angående gottgörelse för uppkomna skador och därmed sammanhängande frågor.

I anledning av revisorernas uttalanden ha yttranden avgivits av vattenfallsstyrelsen, länsstyrelserna i Jämtlands, Västernorrlands och Västerbottens län, lantbruksstyrelsen samt svenska vattenkraftföreningen (se härom berättelsen del II s. 246—258).

Yttranden över motionen.

I några yttranden har lämnats en redogörelse för det allmänna läget i berörda bygder.

Länsstyrelsen i Jämtlands län anför härom följande.

Flera vattendrag inom Jämtlands län och till dem angränsande områden ha genom de senare årens omfattande reglerings- och kraftverksanläggningar undergått genomgripande förändringar, som inom vissa trakter allttjämt pågå och än ytterligare komma att fortsättas. Följderna härav äro för närvarande oöverskådliga. Vad man emellertid omedelbart kan konstatera är vattenfallens och strömmarnas förvandling i vissa fall till fula raviner och tillkomsten av nya stora lugnvattenområden med starkt växlande vattenstånd samt milslånga breda ledningsgator genom värdefulla skogstrakter. Det kan ock därjämte fastslås, att genom regleringarna betydande odlade markområden och skogsarealer spolieras och icke vidare kunna giva någon avkastning, att kommunikationsmöjligheterna i hög grad försämrats samt att fisket, som är av den allra största betydelse såväl från försörjningssynpunkt som för befolkningens trivsel, trots alla välmentade åtgärder på många håll går förlorat eller i varje fall avsevärt skadas. Vad man icke med någon grad av säkerhet kan bedöma äro de verkningar, som dessa ingripanden i naturen kunna medföra med hänsyn till klimatet och vad därmed sammanhänges. Å andra sidan kan man med visshet fastslå, att de ekonomiska förmåner, som genom de stora regleringarna och kraftverksföretagen tillföras framför allt vårt lands sydligare och mera tätbefolkade trakter samt landets industri, äro av utomordentlig storlek och betydelse. Under sådana förhållanden synes det uppenbart, att de bygder, som äro utsatta för dessa radikala och omstörtande ingrepp i sin natur men endast i ringa utsträckning kunna tillgodogöra sig fördelarna av förvandlingen, böra i möjligaste mån beredas kompensation för vad som genom företagen utvinnes, huvudsakligen andra trakter till förmån, och till fullo ersättas för alla därav uppkommande skador och olägenheter. Sett från denna synpunkt kan länsstyrelsen ej finna annat än att ytterligare åtgärder måste vidtagas för en fylligare kompensation till de s. k. regleringsbygderna än den som kan uppnås med nuvarande lagstiftning. Det är icke heller tillräckligt att för de skador och olägenheter, som för all framtid vållas, enskilt och allmänt, lämna engångsersättningar, till på köpet i en osäker penningvaluta, som i regel konsumeras av den nu levande generationen. Annan ordning för ersättningarna bör övervägas och respektive bygder i sin helhet lämnas för framtiden bestående förmåner, enär fara eljest föreligger för en utglesning av berörda bygders befolkning.

Länsstyrelsen finner på anförda skäl önskvärt, att problemet i sin helhet på nytt utredes och överväges, och tillstyrker därför livligt den i motionen föreslagna utredningen.

Svenska landskommunernas förbund har i sitt yttrande gjort en sammanställning över uppgifter, som förbundet i sin tur införskaffat från ett antal med vattenregleringsfrågor förtrogna kommunalmän i Jokkmokks, Vilhelmina, Tåsjö och Undersåkers kommuner. Denna sammanställning har följande innehåll.

Jokkmokks kommunalnämnd har framhållit att för skador i samband med vattenregleringar lämnade ersättningar icke täckt alla följdskador, som upp-dämningarna fört med sig. Fall ha inträffat, där ägare av jordbruksfastighet planerat avflyttning från sin fastighet, därför att upp-dämningen förorsakat så stora besvärligheter att ett kvarboende icke ansetts möjligt. Genom jordbrukets nedläggande drabbas då bygden av förlust bestående av minskade arbetstillfällen och minskat skatteunderlag. I ett särskilt yttrande har kommunalnämnden vidare påtalat, att nämnda ersättningar för närvarande ofta användas för andra ändamål än som avsetts. Nämnden anser därför att normerna för ersättningen böra omarbetas på sådant sätt att ersättningarna komma fastigheten till godo. Detta skulle kunna ske om viss del av det utdömda skadebeloppet reserverades för ändamål, som komme hela det berörda området (älvdalen, bygden) till godo såsom nyodlingar, vägbyggnader, ledningar för kraftförsörjningen, fiskodlingsåtgärder och dylikt.

I det från *Vilhelmina* ingångna yttrandet har vederbörande uttalat, att det sjunkande penningvärdet omöjliggör för de skadelidande att skaffa ersättning för förstörda byggnader etc. Exempel anföras på ersättningar som ej ens täckt rivningskostnaderna. Uppgiftslämnaren fortsätter: »Beträffande den odlade marken, så kunna ej heller nu erbjuda ersättningar anses skäliga, de ligga ej heller inom rimliga dagsvärden. På en fastighet kan ladugården bli till hälften för stor efter regleringens genomförande, då en avsevärd del av ägorna komma att läggas under vatten. Ägaren har här ett kapital, som ej ger något, samma är förhållandet med andra ekonomibyggnader, maskiner, redskap m. m. I de fall nyodlingsmöjligheter finnas kan ju skadan repareras genom nyodling, men där sådana möjligheter saknas eller äro starkt beskurna, får fastigheten ett avsevärt lägre värde som framtida jordbruk utan att förlusten klart kan fixeras. För dem som få sina fastigheter så raserade genom dämningen, att de måste köpa nya på annan ort, dröjer det minst två år, innan de kommit tillrätta på sina nya platser och inkomsterna blivit normala. Sådant är svårt att siffermässigt bevisa, men är dock ett klart faktum. Samfärdseln i övrigt försvåras. I våra dagar är landsbygden särskilt känslig för avfolkning. En ort, som beröres av ett sådant omfattande dämmningsföretag, kan helt avfolkas. Det är nämligen icke längre möjligt eller önskvärt med enstaka, ensligt belägna gårdar i bygderna. Detta omöjliggör hållandet av skolor på rimliga avstånd. På grund av den ringa trafiken i framtiden kunna nödiga vägförbindelser, som nu finnas, slopas och vägunderhållet indragas. Skadeverkningarna på fisket äro ej helt utredda, men föreligga. Åtminstone är detta fallet där sänkningar och upprensningar av älvar förekomma. Vojmän torde få ringa värde som fiskevatten efter upprensningen. Man avser att kompensera insjöfisket genom inplanteringar av yngel, men med vilket resultat är svårt att säga.

Nedläggning av virke å sjöar och älvar kan ej förekomma på vintrarna, vilket i hög grad kommer att verka fördyrande för skogsbruket. För dem, som bo så till att de måste färdas efter dessa sjöar, anses det mycket problema-

tiskt till och med bland vattenfallsstyrelsens experter om det blir möjligt att färdas de gamla vintervägarna.

Av det summariskt sagda torde framgå, vad det betyder både för enskilda och för bygden om vidsträckta områden skulle utplånas eller starkt reduceras. Vojmsjöbygden håller nu på att elektrifieras och villkoren, som angivas här nedan, belysa hur dyrbart det för den enskilde blir att få el-kraft. Ändå har icke alla byar kunnat komma med på grund av alltför höga kostnader. Den bildade distributionsföreningen ombesörjer ledningarnas framdragande och distribuerar av staten inköpt el-kraft. Vid beräklandet av de enskilda medlemmarnas insatser utgår man efter vissa beräkningsgrunder för fastställande av tariffenheterna. Sålunda räknas ett varmrum för en enhet, ett kallrum för en halv och varje hektar odlad jord $\frac{1}{4}$ enhet. Medeltalet för varje gård häruppe torde bli omkring fem enheter. När anläggningskostnaderna överstiga 252 kronor per enhet anses företaget ej ekonomiskt bärigt och elektrifiering kan ej ske. Emellertid har man som en kompensation för dämningen gått med på att elektrifiera 330 gårdar, ehuru kostnaderna uppgå till 374 kronor per enhet. Regleringsföretaget skall här bidra med 261 500 kronor, som utgör skillnaden mellan 252 och 374 kronor per enhet. Nu har dock genom materialprisernas höjning möjligheterna att få el-kraft efter normal beräkning kraftigt minskats. Intressenten skall bidra med 126 kronor per enhet, härav skall 76 kronor utgå i form av naturaprestationer, stolpleveranser eller arbete och 50 kronor skall betalas i kontanter eller för fem enheter:

I naturaprestationer 380 kronor, i kontanter 250 kronor	kronor	630
Inomhusmontering, beräknat till	»	450
		<hr/>
	Summa kronor	1 080

Den årliga avgiften utgår dels med en abonnentavgift av 10 kronor, dels 8 kronor 50 öre per enhet, sammanlagt 52 kronor 50 öre jämte strömavgift varierande mellan 7 och 10 öre per kWh.

För småindustrien, som väl i framtiden bör utvecklas bättre än hitintills, blir det ytterst kännbara utgifter. För en beräknad verkstadsyta av 72 kvadratmeter jämte bostadslägenhet om 2 rum och kök gå kostnaderna upp till inemot 2 400 kronor, ett förhållande, som i sanning icke verkar uppmuntrande.

Kostnaderna för regleringen av vattenståndet i Vojmsjön beräknas till 4,4 miljoner och de utgående kostnadsersättningarna efter Vojmsjön och Ångermanälven till 530 000. Enligt uppgifter i tidningspressen skulle dock den årliga vinsten beräknats till 11,1 miljoner. Därför må man ej förundra sig över att befolkningen allmänt anser, att staten, vattenfalls- och kraftverksägarna utefter Ångermanälven säkert borde kunna hålla den fattiga befolkningen skadeslös gentemot de vådor uppdamningen åstadkommer.»

I ett från *Tåsjö* kommuns kommunalkontor ingånget yttrande framhålles att taxeringsvärdet på dammanläggningar visst icke alltid täcker värdet av den förstörda marken och avkastningen av denna. Regleringen av vattenståndet i Flåsjön drabbar exempelvis huvudsakligen Alanäs kommun, medan dammanläggningarna byggts i Tåsjö kommun o. s. v. Uppgiftslämnaren förordar ett system enligt vilket särskilda regleringsavgifter direkt ingå i de skadelidande kommunernas kassor.

Även från *Undersåkers* kommun framhålles angelägenheten av att ersättningsarna för fastighetsskador på grund av sjöregleringar utgå i form av naturaprestationer. Ofta inträffar nämligen att jordbruksfastighet genom reglering förlorar praktiskt taget alla sina inägomarker och därigenom blir fullständigt värdelös ur jordbrukssynpunkt. En engångsersättning kan i så fall möjligen förnöja den tillfällige fastighetsägaren men betyder att fastigheten som så-

dan för alltid är tillspillogiven såsom jordbruksfastighet. Nu utgående sjöregleringsersättningar ha en erkänd förmåga att snabbt försvinna genom olämpliga köp. Enligt uppgiftslämnaren vore det bättre om regleringsföretagen ålades att bryta ny mark eller att betala en årlig till fastigheten knuten ränta.

Vad särskilt värderingen av fastighetsskadorna angår tages enligt uppgiftslämnarens uppfattning för närvarande otillräcklig hänsyn till skadornas återverkningar på fastigheternas rörelseekonomi. Återverkningarna inskränka sig icke endast till kvarstående ekonomibyggnaders disproportionalitet till det kvarvarande jordbruket utan gälla ofta även skogsbruket. Om avsevärd mera produktiv skogsmark borttages från fastigheter måste avverkningsplanerna omläggas, varav ofta följer en avsevärt reducerad avkastning från skogsfastigheten. Vid nu utgående ersättnings bestämmande tages icke alltid tillräcklig hänsyn till möjligheten till en mer intensiv brukning av jorden, vilket i sin tur i nuvarande eller kommande ägares hand skulle förbättra gårdens och skogsbrukets räntabilitet. Önskvärt vore om särskild hänsyn härtill kunde tagas vid själva markskadevärderingen och finge influera på ersättningsarnas storlek och utformning.

Vad beträffar de indirekta verkningarna av dämningföretagen på den därav berörda bygdens ekonomi och allmänna näringsstruktur framhålles att fisket i fjälltrakterna utgjort en av förutsättningarna för att folk skulle kunna stanna kvar. Genom sjöregleringarna blir fisket på de värdefullaste fisk-sorterna, laxöring och röding, praktiskt taget helt förstört. Dessa fiskar leka på hösten, när sjöarna äro fulla, men när rommen skall kläckas på våren ligger den med de dämningshöjder som tillämpas flera meter ovan vattenytan. Några möjligheter att föryngra fisken finnas alltså icke. Visserligen planteras årligen in såväl örings- som rödingsyngel, men att plantera 2—300 000 yngel i sjöar av Anjans, Jovens och Toröns storlek torde icke ha någon som helst praktisk betydelse. Den naturliga leken före sjöregleringarna torde ha omfattat framställning av många miljoner, kanske miljarder, yngel. Visserligen kan man säga att dessa värdefulla fiskar låta sig ersättas med andra, exempelvis gädda, abborre, harr och sik m. fl. Men dessa fiskar uthärda ingen jämförelse med laxöringsfiskarna i näringsvärde och hållbarhet ur inläggningssynpunkt. Tar man bort det tillskott i kosten, som fisket alltså utgör, innebär detta automatiskt en försämring av existensmöjligheterna för befolkningen kring de uppdämda sjöarna. Redan förut existerar brist på arbetskraft i dessa trakter. En försämring av existensmöjligheterna leder till ökad avflyttning, försvårade drivningsförhållanden i skogarna och minskad räntabilitet på skogsfastigheterna.

Genom att sjöarna efter regleringarna äro ganska labila blir isläggningen sen och isen i allmänhet mycket dålig. Om vintervägarna försvinna blir man i de ensamt liggande byarna avskuren från sina möjligheter att erhålla produkter för livsuppehållet under vintrarna. Sjöregleringsföretagen borde därför åläggas att kompensera dessa avskurna gårdar och byar genom att anlägga ordentliga och fullt brukbara vägar samt att ersätta ägarna av dessa gårdar för det besvär de nya transportvägarna förorsakat dem i form av längre transportvägar, mindre transportkapacitet m. m. Enligt uppgiftslämnarens uppfattning är det icke riktigt att för skador av nu angivet slag utdöma kontanta engångsersättningar. I stället böra tvångsålägganden till ordentliga vägförbindelser meddelas och compensation utgå för fördyrad transport helst i form av jordränta för direkt skadade fastigheter och för hela bysamhällen med belopp att fördelas efter antalet hushållsmedlemmar. Varför fördelningen bör ske efter dessa riktlinjer beror därpå att vissa fastigheter inom vissa byar aldrig direkt beröras av sjöregleringarna utan endast indirekt genom fördyrade transporter.

Även förlorade skönhetsvärden borde enligt uppgiftslämnaren på något sätt kompenseras. Det finns många rörelseidkare framför allt pensionatsinnehavare m. fl., som byggt sina ställen med tanke på den vackra utsikten, möjligheterna till kanotrodd etc. Även jordbruksgårdarna kunna vara så belägna att lägets skönhet ger »turist»-värden åt jordbruksfastigheten. Dessa synpunkter förefalla icke alltid att ha tillräckligt beaktats vid de sjöregleringar som förekommit i de jämtländska fjällbygderna. Enligt uppgiftslämnaren borde regleringsmyndigheterna åläggas att icke i onödan genom avfall från sprängningar o. s. v. spoliera naturen. En uppstädning efter ingreppet borde föreskrivas liksom ålägganden att i största möjliga utsträckning tillse att anläggningarna lämpas efter naturens egen miljö. Ofta är detta möjligt för en i förhållande till vinsten av företaget rimlig kostnad.

Sammanfattningsvis anföres att nu tillämpad praxis i ersättningsfrågorna har en demoraliserande inverkan. Det måste, säges det, illa beröra en innehavare av skogsgård, vare sig han är självägande eller arrendator, när han får finna sig i att stora delar av hans jord överlämnas eller på annat sätt förstöras för att möjliggöra framställande av elektrisk energi, utan att han själv har utsikt att komma i åtnjutande av denna kulturens förmån. Den enda kontakt med den elektriska kraften han får har formen av en mager ersättning för förstörd mark, en ersättning, som många gånger prutas till minsta möjliga. Det är förklarligt om innehavarna till dessa skogsgårdar tappa intresset för sina gårdar, när det arbete, som nedlagts för att åstadkomma en uppodling, icke värderas till annat än några tiotal kronor. Skogsbygdsungdomarna anse det hopplöst att under sådana förhållanden stanna kvar.

För att åstadkomma ett bättre sakernas läge föreslår uppgiftslämnaren att bland förutsättningar för utförande av sjöregleringar och kraftverksbyggnader bör stipuleras skyldighet för sökanden, vem det vara må, att tillse att fullständig elektrifiering av bygden i samband med anläggningen genomföres. Vidare skall ersättning för de skador, som drabba enskilda fastigheter, icke utgå i form av kontanter utan med ett kraftbelopp. Skulle gården icke bli elektrifierad, bör fastighetsägaren i stället erhålla en ersättning, som svarar mot en skälig procent av det pris vattenfallsstyrelsen tillgodoräknar sig vid kraftleveranser. Denna ersättning bör få formen av en årlig jordränta och alltså ha till följd, att även framtida innehavare av fastigheten erhålla kompensation för sjöregleringens respektive kraftverksbyggets skadegörelse.

Elektrifieringen skulle framför allt underlätta jordbrukarhustrurnas arbete genom att möjliggöra uppsättande av hydrofor, motorkapar, stundom kanske till och med mjölkningsmaskiner.

Slutligen framhålles angelägenheten av att regleringsmyndigheterna på ett förstående sätt förhandla med dem som drabbas av skadorna. Den ensidiga regleringsinställning, dessa myndigheter i allmänhet ha, borde lämpligen kompletteras med erfarenhet och kunskap i andra grenar av samhällslivet, exempelvis skogsbruk och flottning, jordbruk, befolkningsfrågor etc., vilka alla mer eller mindre beröras av sjöregleringarna. Både från Vilhelmina och Undersåker framhålles i detta sammanhang önskvärdheten av att möjligheterna för enskilda skadelidande att erhålla juridiskt biträde vid uppgörelser med regleringsföretag effektiviseras. Därvid påtalas att allmänna ombudet enligt gällande föreskrifter icke har skyldighet att taga egna initiativ i dylika frågor. Skyldigheten att lämna råd skall enligt 11 kap. 35 § vattenlagen fullgöras »på begäran». Stundom har man även från regleringsföretag, där statsintresset är helt dominerande, visat en njugethet beträffande ersättningarna som illa rymmas med företagets ekonomiska förutsättningar och i övrigt allmännyttiga karaktär.

Svenska landskommunernas förbund konstaterar sammanfattningsvis, att samtliga hörda kommunala myndigheter och uppgiftslämnare tillstyrkt utredning i motionens syfte, i ett par fall dock med betoning att motionärernas yrkanden icke sträckt sig tillräckligt långt.

Efter att ha erinrat om att återverkningarna av de omfattande vattenregleringarna i form av reducerade utkomstmöjligheter för befolkningen, avfolkning och minskat beskattningsunderlag bliva av helt annan och betydligt allvarligare art i de folkfattiga norrländska skogs- och fjällbygderna, där naturförhållandena och särskilt de stora differenserna mellan vattenstånden framtvunga större ingrepp än i landets övriga delar, har förbundet för egen del rörande förevarande frågor anfört följande:

Två väsentligt olika betraktelsesätt ha härvid kommit till uttryck. Enligt det ena, som ännu kan sägas bestämma lagstiftningen i ämnet, ha de av vattenregleringarna berörda områdena i motsats till de egentliga vattenfallsintressenterna i princip icke något berättigat anspråk på ersättning för annat än liden skada. Enligt ett annat betraktelsesätt, som allt allmännare kommit att omfattas av invånarna i vattenregleringsbygderna, böra dessa bygder erhålla ytterligare kompensation för naturkraftens, vattenreservoarernas, exploatering. De böra på ett varaktigt sätt »få del i vinsten» från företaget. Till stöd för det senare betraktelsesättet har kunnat åberopas, att vattenregleringsföretagen regelmässigt visat sig vara synnerligen lukrativa affärer. De nuvarande ersättningarna för skada betyda sällan någon allvarligare belastning för företaget. Det är därför mycket naturligt att vad som hänt och händer på den norrländska vattenregleringsfronten av den berörda ortsbefolkningen uppfattas som ett slags »baggböleri», så mycket mer motbjudande som staten, företrädd av vattenfallsstyrelsen, numera regelmässigt är representerad vid uppgörelserna. Billighetssynpunkter kunna också anses tala för att den höjning av kraftutvinningen vid själva falltrappan, som regleringsdammarna möjliggör, får grunda särskilda ersättningsanspråk från bygdens sida i analogi med vad som redan gäller för falltrappsintressenterna.

Frågan om huru ersättningsspörsmålen skola lösas vid vattenregleringsföretagen har enligt förbundets mening på sistone tillspetsats på ett elakartat sätt. Såväl för skogsbruket som för den redan prekära jordbruksnäringsen ha icke önskvärda konsekvenser av regleringsföretagen gjort sig gällande. Även kommunerna ha fått kännning av problemet. Stundom men visst icke alltid kan fastighetsskatten för anläggningarna ge full kompensation för inträffade förluster i skatteunderlag. Men för avfolkningen ges ingen bot. Där invånarantal och skatteunderlag minskas på grund av vattenregleringar minskas uppenbarligen också kommunens möjligheter att upprätthålla en nöjaktig förvaltningsstandard. Brister härvidlag kunna i sin tur påskynda en främst ur näringspolitisk men även ur kommunal synpunkt olycklig folkflyttning. Förbundet, som anser att en lagstiftning av det slag, motionärerna föreslagit, skulle om icke avhjälpa så dock motverka rådande missförhållanden, tillstyrker bifall till motionen.

Den allmänna frågan om ersättning till bygd i anledning av skador, som förorsakas vid vattenregleringar och kraftverksanläggningar, har berörts även i ett flertal andra yttranden.

Bestämmelserna i 9 kapitlet 1 § vattenlagen har *Sveriges lantbruksförbund* ansett icke medgiva, att ersättning beredes bygd för sådana olägenheter genom byggande i vatten såsom minskat skatteunderlag, förstörda skönhetsvärden och otrevnad. Det syntes dock förbundet naturligt, att den kringliggande bygden erhöles skälig ersättning för sådana skador och olägenheter, som svårligen kunde hänföras till viss egendom eller viss ägare. Förbundet tillstyrkte därför en allsidig utredning av frågan.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län understryker i sitt yttrande sin vid tidigare tillfällen uttalade uppfattning, att det måste anses vara av den största vikt att åtgärder vidtagas i syfte att begränsa de skador, som tillfogas bygden såsom sådan i följd av vattenregleringarna. Länsstyrelsen förordar därför att den begärda utredningen kommer till stånd.

En motsatt uppfattning intages av *vattenfallsstyrelsen*, som för sitt vidkommande anförde.

Motionärerna uppgiva, att ersättning för annan skada än individuell sådan icke enligt vattenlagen lämnas. Vattenfallsstyrelsen är ingalunda övertygad om att detta antagande är riktigt. Enligt vattenlagen skall principiellt alla skador ersättas. Motionärerna synas emellertid närmast åsyfta följdverkningar av ett företag på grund av en befarad framtida sänkning av skatteunderlaget inom en kommun. Huruvida följdverkningar av detta slag kunna anses ersättningsgilla enligt vattenlagen, lär kunna ifrågasättas, och i varje fall torde betydande svårigheter föreligga att styrka, att inverkan av detta slag verkligen är att vänta. Med de rikliga ersättningar, som lämnas för uppkommande dämningsskador, bör bygden i allmänhet erhålla ett ökat skatteunderlag. Dock kan naturligtvis tänkas fall, där den skadelidande avflyttar från orten och kommunen därigenom förlorar denne som skattebetalare. Att avflyttningar till följd av vattenkraftutbyggnader och regleringar i något fall skulle ha ägt rum i sådan omfattning, att en kommun verkligen kan ha blivit ekonomiskt lidande till följd av åtgärderna i vattendraget, håller vattenfallsstyrelsen icke för troligt. Det ökade skatteunderlag, som framförallt vattenkraftanläggningar medföra för den trakt, vari de äro belägna, är däremot till betydande fördel för denna.

Vattenfallsstyrelsen anser därför en utredning i detta hänseende icke erforderlig.

Vattenrättsdomaren i *Norrbygdens vattendomstol* och *vattenfallsstyrelsen* ha i sina yttranden erinrat om att, då mera betydande ingrepp göras i en bygds liv genom vattenregleringar, regelmässigt företagets tillåtlighet underställes Kungl. Maj:ts prövning jämlikt 4 kapitlet 13 § vattenlagen. Kungl. Maj:t kan därvid, tillägger vattenfallsstyrelsen, såsom villkor för företagets genomförande föreskriva, att bygden skall erhålla kompenstation. Vattenrättsdomaren har pekat på vattendomstolens möjlighet att i dylika fall föreslå Kungl. Maj:t att fastställa särskilda villkor för tillgodoseende av bygdens intressen.

Bland de särskilda medel, som kunna ifrågakomma för förbättring av bygdens ställning, ha regleringsavgifterna berörts i flertalet yttranden. En utredning rörande dessa avgifter har i några yttranden tillstyrkts och i andra avstyrkts.

Med hänvisning till den tidigare omnämnda inom justitiedepartementet upprättade promemorian av den 28 december 1942 har *länsstyrelsen i Jämtlands län* anfört.

I den föreliggande motionen har i främsta rummet upptagits frågan om full ersättning till den kringliggande bygden för skador i anledning av vattenkraftsanläggningar och vattenregleringar. På sätt länsstyrelsen redan nämnt skulle denna fråga i viss mån kunna lösas genom införande av vissa i den ovannämnda promemorian upptagna förslag beträffande regleringsavgifterna, vilka icke kommo till genomförande år 1944. Dessa äro:

1) *Regleringsavgifternas bestämmande med hänsyn till bygdens behov.*

Såvitt länsstyrelsen kan bedöma har det i promemorian under rubriken »Allmänna synpunkter» härom förda resonemanget allt fog för sig, och de invändningar, som gjordes mot förslaget i denna del, synas icke ha varit fullt övertygande. Förslaget bör upptagas till förnyat övervägande.

2) *Höjning av den övre gränsen för regleringsavgifternas latitud.*

I promemorian anfördes härom följande:

»Regleringsavgift för ett strömfallet må enligt vattenlagen bestämmas inom en viss latitud och skall utgöra minst tio öre och högst tre kronor för varje turbinhästkraft, varmed genom regleringen den uttagbara vattenkraften i strömfallet i medeltal blivit ökad. Vid utdömmande av regleringsavgifter ha domstolarna i allmänhet fastställt belopp som legat långt ned på skalan. För att i sin mån säkerställa, att högre belopp än nu kommer att utdömas, när bygdens behov föranleder därtill, torde den övre gränsen för latituden böra höjas, förslagsvis till fyra kronor per turbinhästkraft. Att vattendomstolen skall tillse, att avgifterna ej bliva så betungande att de förhindra kraftens tillhandahållande till skäligt pris, är uppenbart.»

Länsstyrelsen har kunnat konstatera, att, trots 1944 års lagändring och föredragande departementschefens uttalande i anslutning till den avlämnade propositionen, regleringsavgifterna av domstolarna fortfarande ofta utdömas med alltför låga belopp i förhållande till regleringarnas omfattning. Den höjning, som förekommit, har knappast motsvarat mer än nedgången i penningvärdet. Det kan under sådana förhållanden synas som om skalans nuvarande maximum skulle ligga tillräckligt högt. Det förefaller emellertid som om den sedan 1918 kvarstående skalan med maximum tre kronor uppfattats så, att den skulle tillämpas på samma sätt som tidigare, oaktat 1944 års lagändring jämställt skadereservationerna med sådana för respektive bygders behov. Genom en höjning av skalans övre gräns bleve de numera ändrade grunderna för regleringsavgifternas användning tydligt markerade. Länsstyrelsen vill här framhålla, att regleringsavgifterna för en så stor sjö som Flåsjön utdömts efter 1 krona 25 öre per turbinhästkraft med allenast 6 250 kronor per år och att de nyligen, efter 50 öre per turbinhästkraft utdömda regleringsavgifterna för Storsjön äro uppenbart otillräckliga, om de skola kunna betraktas som en kompensation av någon betydelse till den bygd, varom här är fråga. Med hänsyn till penningvärdets obestridliga nedgång och den vunna erfarenheten av domstolspraxis anser länsstyrelsen den övre gränsen för avgiftslatituden böra omedelbart höjas till förslagsvis fem kronor.

3) *Införande av avgifter för s. k. profilreglering.*

I denna punkt vill länsstyrelsen återropa vad härom anfördes i 1942 års promemoria och det yttrande i frågan, som avgavs av vattenrättsdomaren i Norrbygdens vattendomstol. Förslaget var enligt länsstyrelsens mening synnerligen välmotiverat, och frågan bör under alla förhållanden upptagas till förnyad prövning.

I sitt ovannämnda utlåtande över riksdagens revisorers berättelse, § 45,

har länsstyrelsen, i anledning av vad däruti anförts rörande vissa omständigheter, vilka menligt inverka på skatteunderlaget för den kommun, som drabbas av regleringsåtgärder, framhållit, att avgifter för s. k. profilregleringar skulle kunna användas för en utjämning på detta område.

Vid förberedelserna till 1944 års lagändring framfördes av vattenrättsdomaren i Norrbygdens vattendomstol förslag, att regleringsavgifter och fiskeavgifter skulle utgå även vid s. k. *korttidsregleringar*. Dessa regleringar medföra otvivelaktigt avsevärda skador och olägenheter för den kringliggande bygden, bland annat när det gäller fisket. Å andra sidan ger det kraftverksföretagen stora förmåner, som vinnas utan nämnvärda kostnader.

Lagen den 5 april 1946 (nr 109) om ändrad lydelse av anvisningarna till 21, 24 och 35 §§ kommunalskattelagen har ytterligare aktualiserat frågan om kompensation på grund av minskat skatteunderlag eller inskränkning i den kommunala beskattningsrätten åt kommuner, som beröras av vattenkraftsanläggningar och vattenregleringar. Genom nyssnämnda ändringar i kommunalskattelagen komma — bortsett från enstaka fall, där ersättningen kan bli föremål för taxering enligt reglerna för realisationsvinstbeskattning — praktiskt taget inga ersättningar för ständigt reglering att vidare utgöra skattepliktig intäkt. Detta synes vara ett ytterligare skäl för ökad kompensation till regleringsbygderna i form av regleringsavgifter.

Sveriges lantbruksförbund har uttalat, att rättviseskäl syntes tala för att regleringsavgifterna borde bestämmas huvudsakligen med hänsyn till den olägenhet eller fördel, som företaget medförde för den kringliggande bygden.

Vattenrättsdomarna i *Österbygdens* och *Söderbygdens vattendomstolar* ävensom *svenska vattenkraftsföreningen* ha ansett anledning saknas att nu upptaga frågan om regleringsavgifterna till ny behandling med hänsyn till att statsmakterna så nyligen som vid 1944 års riksdag haft denna fråga under omprövning. Liknande ståndpunkt har intagits av vattenrättsdomaren i *Västerbygdens vattendomstol*. Även *vattenfallsstyrelsen* avstyrker en utredning på denna punkt med hänvisning till 1944 års ändringar i vattenlagen. Vattenkraftföreningen har i denna fråga anfört följande.

Motionärerna framhålla, att det icke kan vara riktigt att en bygd, som lider skada av vattenregleringsåtgärder, skall sakna möjlighet till full gottgörelse av den anledningen att kraften blir billigare, om sådan icke lämnas. Föreningen kan dock ej finna, att det från något håll skulle ha ifrågasatts, att ersättning för skada skulle utebli på grund av det av motionärerna anförda skälet. Föreningen kan ej heller dela motionärernas uppfattning att de be- lopp, som inflyta i regleringsavgifter, skulle vara tämligen små och att följaktligen endast begränsade möjligheter skulle föreligga att använda inflytande regleringsavgifter för bygdens behov. Redan under budgetåret 1942—43 uppgingo de årliga regleringsavgifterna till 88 560 kronor 5 öre (Kungl. Maj:s proposition nr 169: 1944, s. 12) och räntorna på de samlade regleringsmedlen till 10 623 kronor 10 öre. Sedermera ha de årliga avgifterna icke oväsentligt ökats. Särskilt inom de kommuner, där sjöregleringarna varit av betydande omfattning, ha även regleringsavgifterna enligt föreningens uppfattning varit förhållandevis stora. Som exempel kan nämnas att enligt vattenlagen och lagen om tillfälliga vattenregleringar utdömts regleringsavgifter för sjöregleringar inom Kalls kommun i Jämtland om sammanlagt 53 764 kronor per år; folkmängden i kommunen utgjorde den 1 januari 1946 1 533 personer, skatteunderlaget enligt 1940 års taxeringar 5 225 och enligt 1945

års taxeringar 15 172 skattekronor samt utdebiteringen 12 kronor 50 öre respektive 9 kronor 50 öre per skattekrona.

Också vattentribunalen i *Norrbygdens vattentribunal* har erinrat om att de regleringsavgifter, som kunna utdömas enligt gällande lag, stundom uppgå till högst betydande belopp och anför till belägg härför avgifterna i anledning av Kallsjöns m. fl. sjöar reglering. Dessa regleringsavgifter ha verksamt bidragit till elektrifiering av bygden kring nämnda sjöar. Emellertid har i domarens yttrande uttalats, att regleringsavgifter borde utgå icke såsom enligt gällande lag endast vid års- eller flerårsregleringar av vattenmagasin utan också vid korttidsregleringar. Till stöd härför har framhållits, att en mera rättvis fördelning av avgiftsskyldigheten mellan olika kraftverk i samma vattensystem vore möjlig, om avgifterna bestämdes såväl för årsregleringar som för korttidsregleringar. Vidare har domaren anført följande.

Starka skäl synas föreligga att för större vattenkraftanläggningar införa en motsvarighet till regleringsavgifterna. Storleken av avgifterna för kraftanläggningarna bör bero av bland annat platsen för och storleken av skadorna samt i vad mån bygdekraft tillhandahålles. Även vid kraftanläggningar föreligger behov av reservmedel för gottgörande av skador såsom i 4 kap. 15 § vattenlagen sägs.

Den i motionen berörda frågan om omfördelning av kommunernas skatteunderlag har tagits upp i ett flertal yttranden. En utredning i detta hänseende har av de remissinstanser, som uttalat sig i ämnet, funnits befogad.

I sitt gemensamma yttrande ha vattentribunalerna i *Österbygdens* och *Söderbygdens vattentribunalar* i denna fråga anført.

Det må emellertid framhållas att företag, varom nu är fråga, kunna medföra en mer eller mindre betydande förskjutning av skatteunderlaget kommuner emellan. Då vattentribunalen meddelar utslag i mål angående utförande av en vattenkraftanläggning, har domstolen jämlikt 11 kap. 62 § vattenlagen att angiva den fastighet med vilken rätten till vattnets tillgodogörande vid anläggningen skall vara förenad. Värdet av anläggningen kommer alltså härigenom att läggas på denna fastighet, den s. k. strömfallsfastigheten. Såsom sådan fastställles vanligen den fastighet varå själva anläggningen eller del av denna är belägen eller också någon fastighet i dess omedelbara närhet. Ej sällan händer att ett företag av nu nämnda beskaffenhet berör fastigheter inom två eller flera kommuner på grund av utsträckningen av det strömfall som är avsett att utbyggas eller den åsyftade dämningens omfattning. I sådana fall kommer genom fastställandet av strömfallsfastigheten den kommun inom vilken denna ligger att på en annan eller andra kommuners bekostnad tillföras ett ökat skatteunderlag. Ett motsvarande förhållande inträder även då en sjö regleras för bättre tillgodogörande av vattenkraft i strömfall utom den kommun inom vilken sjön är belägen. Då den förskjutning i skatteunderlaget som nu berörts i vissa fall torde kunna bli avsevärd, synes en utredning i ämnet icke vara opåkallad.

Även *vattenfallsstyrelsen* och *svenska vattenkraftföreningen* ha funnit en utredning motiverad, om och i vad mån det nytillkomna skatteunderlaget lämpligen bör fördelas på de olika av byggnadsåtgärderna berörda kommunerna. Vattenfallsstyrelsen har ansett, att om en sådan fördelning skedde, skulle eventuella enstaka avflyttningar från en bygd bliva fullt ut kompenserade.

I yttrandena ha framkommit förslag också till andra åtgärder än de i motionen berörda. *Länsstyrelsen i Jämtlands län* har ansett, att de fiskeavgifter, som utdömas enligt vattenlagen, i alltför ringa utsträckning syntes komma av regleringarna berörda bygder till godo, varför även frågan om dessa avgifter och deras användning borde utredas.

Vattenrättsdomaren i *Norrbygdens vattendomstol* har vidare föreslagit följande beträffande ersättning in natura.

Kronan och många industribolag, som utbygga vattenkraft, ha mångstades tillgång till mark, skog och vatten som skulle kunna utgöra lämpligt vederlag vid större skador å mark och fiske m. m. Genom ändring av vattenlagen borde möjlighet kunna beredas en sökande i vattenmål att i vissa fall tvångsvis förvärva egendom lämplig såsom vederlag för skador. Särskilt i sådana fall, där skadorna uppgå till synnerligen stora värden, är det önskvärt att ersättning må kunna utgå även annorledes än i pengar.

Samme vattenrättsdomare har även framhållit betydelsen av effektiv rättshjälp. Härutinnan anföres i hans yttrande.

För att bygdens intressen skola bli tillvaratagna är det givetvis av vikt att dessa intressen tillräckligt bevakas i vattenmålen. Detta torde kunna ernås genom samarbete mellan bygdens representanter, länsstyrelserna och advokatfiskalen hos Kungl. kammarkollegium. Vissa åtgärder för utvidgande av sådant samarbete ha redan vidtagits.

Även *svenska landskommunernas förbund* berör detta spörsmål med följande ord.

Otvivelaktigt förhåller det sig så att gällande ersättningsregler i sin tillämpning visat sig mindre rationella. Det synes vidare förhålla sig så att regleringsföretagen stundom begagna sig av sina särskilda juridiska och tekniska insikter i vattenfrågorna för att nedbringa ersättningarna till en oskäligt låg nivå. De av styrelsen inhämtade yttrandena visa att enskilda intressen många gånger läderats vid ersättningarnas bestämmande. Det har till och med inträffat att »frivilligt ingångna» uppgörelser med framgång kunnat angripas under hänvisning till 33 § avtalslagen. Att även vattenfallsstyrelsen direkt eller indirekt kunnat vara inkopplad i dylika ärenden torde finna sin förklaring i att under ämbetsansvar verksamma statstjänstemän ansett sig skyldiga att icke i något fall eftergiva statens »rätt». De psykologiska återverkningarna på ortsbefolkningen av visad njuggighet äro emellertid olyckliga, i all synnerhet som ortsborna äro medvetna om att de läderade ofta på grund av bristande författningskännedom och bristande kunskap om möjligheterna att på motpartens, regleringsföretagets, bekostnad erhålla erforderligt juridiskt biträde, i praktiken ha små utsikter att domstolsvägen hävda sin rätt.

I samband med motionärernas förslag om gottgörelse i form av kraft för dämningsskador har i några yttranden bygdekraftinstitutet berörts. Vattenrättsdomaren i *Norrbygdens vattendomstol* framhåller, att bestämmelserna härom åtminstone i Norrland hitintills haft ringa praktisk betydelse bland annat beroende därpå, att ledningskostnaderna vid elektrifiering av enbart bygdekraftsberättigade bliva mycket höga, enär avstånden som regel äro stora och kraftförbrukningen liten. Vid *Norrbygdens vattendomstol* säges ännu icke ha förekommit något fall, där ägaren av en kraftanläggning

älagts att enligt 4 kapitlet 4 § vattenlagen tillhandahålla bygdekraft. Vattenrättsdomarna i *Österbygdens* och *Söderbygdens vattendomstolar* ha i sitt yttrande uttalat, att det icke torde vara lämpligt att upptaga frågan om bygdekraftinstitutets utformning, innan elkraftutredningen slutfört sitt uppdrag vad angår denna fråga.

Till frågan om att utgiva gottgörelse för dämningsskador i form av kraft ha remissinstanserna intagit olika ståndpunkter. *Länsstyrelsen i Jämtlands län* har ansett jämväl denna fråga böra komma under övervägande i samband med den allmänna av motionärerna begärda och av länsstyrelsen tillstyrkta utredningen. Även *Sveriges lantbruksförbund* har funnit det väl vara i allmänhet eftersträvansvärt, om ersättning åtminstone i vissa fall kunde utgivas i frikraft till den berörda trakten.

Vattenrättsdomaren i *Norrbygdens vattendomstol* har för sin del anfört.

En omprövning av nu gällande bestämmelser om ersättning bör ske i syfte att underlätta ersättnings utdömande i elektrisk kraft och möjliggöra att ersättning må bestämmas att utgå genom odling eller genom upplåtelse av nyttjanderätt eller servitutsrätt till fast egendom eller genom överlåtelse av sådan egendom. Att ordna överföring av ersättningskraft möter emellertid stundom betydande svårigheter ur såväl rättslig som teknisk och ekonomisk synpunkt. I vad mån dessa svårigheter låta sig övervinnas genom ny lagstiftning torde vara ovisst. Separata ledningar för ersättningskraft draga ofta alltför dryga kostnader och måste, där så är fallet, ur allmän synpunkt anses mindre önskvärda. Utnyttjas redan befintliga ledningar, tillhöriga utomstående intressenter, för överföring av ersättningskraft föreligger risk att transiteringen av kraft avbrytes. Möjlighet att tvångsvis utnyttja annans ledning finnes för närvarande icke.

Att giva fastighet ersättning för dämningsskador i form av frikraft synes *länsstyrelsen i Västernorrlands län* kunna tänkas som en framkomlig väg att avhjälpa nuvarande olägenheter. Vattenrättsdomaren i *Västerbygdens vattendomstol* har funnit en utredning i detta hänseende kunna ske i samband med pågående utredning om bygdekraftinstitutet.

Motionärernas förslag i denna del har avstyrkts i vattenrättsdomarnas i *Österbygdens* och *Söderbygdens vattendomstolar* yttrande, vari anföres:

Vad beträffar den andra i motionen berörda frågan föreligger enligt gällande rätt ej hinder att parterna träffa frivillig överenskommelse om att ersättning skall utgå i form av elektrisk kraft jämväl i fall då intrånget icke innebär ianspråktagande av ersättningstagaren tillhörig fallhöjd. Dylik överenskommelse skall vara gällande, om den av vattendomstolen finnes lämplig och blir genom dess beslut fastställd (7 kap. 46 § vattenlagen). Att i lag införa bestämmelser om skyldighet för den ena eller andra parten att underkasta sig en dylik ersättningsform synes oss emellertid ur flera synpunkter icke lämpligt. Ersättning i form av frikraft ställer sig naturlig, när det gäller ersättning för förlust av fallhöjd, eftersom skadan för ersättningstagaren då får anses bestå just i förlust av möjligheten att ensam eller tillsammans med ägare av andra falldelar utnyttja strömfallet för produktion av kraft. Vattenlagens bestämmelser om ersättning för förlust av vattenkraft bygga i enlighet härmed bland annat på förutsättningen att ersättningstagaren skall beredas skälig andel i den vinst som blir en följd av att vattenkraften i fallsträckan tillgodo-

göres. Den sålunda angivna principen kan däremot svårigen läggas till grund vid beräkning av ersättning för skada, som uppstår genom uppdämning av mark och dylikt. Ersättningen skall i sådana fall beräknas med hänsyn utslutande till den skada som uppstår för ägaren genom att marken icke kan användas på sätt som är avsett. En metod som härvid står till buds och som understundom genom frivillig överenskommelse praktiseras är att företagaren tillhandahåller likvärdig mark på annan plats. I den mån denna möjlighet ej kan begagnas — de praktiska förutsättningarna för anlåtande av metoden torde så sällan föreligga att det saknas anledning att meddela föreskrifter därom i lag — torde den enda användbara ersättningsformen vara den i gällande lag anvisade, nämligen ersättning i penningar. Det kan i detta sammanhang erinras om att man genom bestämmelser i vattenlagen bland annat om förhöjning av ersättningen utöver fulla värdet i vissa fall (9 kap. 48 §) och om inlösningskyldighet (9 kap. 2 och 3 §§) sökt avhjälpa de olägenheter som kunna beredas markägaren genom att han nödgas mot ersättning i penningar tåla intrång i sin egendom. Det skulle stöta på stora praktiska och principiella svårigheter att beräkna ersättningen, om denna skulle utgå i form av elektrisk kraft. Det praktiska värdet av en lagbestämmelse om en dylik ersättningsform kan för övrigt starkt ifrågasättas. Det kapital som nedlägges på en vattenkraftanläggning utgöres till allra största delen av arbets- och materialkostnader och i förhållande till dessa uppgår beloppet av dämningsskadorna i regel till endast en obetydlighet. Motionärerna ha även själva uppmärksammat den begränsning i möjligheterna att begagna den föreslagna ersättningsformen som föranledes av att dämningsskador å mark ofta äro av ringa betydelse.

Avvisande mot motionärernas förslag i denna del ställer sig även *vattenfallsstyrelsen*, som yttrat:

Motionärernas andra hemställan går ut på, att gottgörelse i form av kraft skall lämnas vid dämningsskador. I likhet med vad fallet är vid ersättning för i anspråk tagen vattenkraft kan en sådan ersättningsform icke gärna göras annat än valfri för fastighetsägaren. Erfarenheten visar, att denna rätt av fallägaren sällan utnyttjas. Huvudsakligen är det större företag, som merendels i spekulativa syften påfordra ersättning i form av kraft. För övriga fallägare torde bland annat överföringskostnaderna från kraftverken till deras respektive fastigheter te sig avskräckande. Att märka är även, att tillhandahållande av kraft såsom ersättning vid regleringsskador inom avläggset belägna bygder, om det överhuvud taget är genomförbart, merendels av ekonomiska skäl skulle vara helt utslutet. En lagändring i nu ifrågavarande hänseende synes vattenfallsstyrelsen bliva av ringa betydelse och föga bidra till förverkligandet av önskemålet att förena utgående ersättningar med de skadelidande fastigheterna. För en företagare skulle en lagändring i den önskade riktningen otvivelaktigt medföra ökade svårigheter att uppnå frivilliga uppgörelser i ersättningsfrågorna. Visserligen synas motionärerna endast anse denna ersättningsform lämplig, när uppkommande skador äro någorlunda betydande, men också i sådana fall torde den vara mindre praktiskt användbar. De avsevärda svårigheter, som alltid äro förbundna med fastställandet av ersättning i kraft och ifrågakommande uttagningskostnader härför, lära nödvändigtvis medföra, att denna ersättningsform endast mycket sällan kan väljas. Fråga är, om lagstiftning på detta område överhuvud taget är påkallad. Bör frågan likväl närmare utredas, synes den böra upptagas av den kommitté, som för närvarande är sysselsatt med omarbetning av vattenlagen i vissa hänseenden.

Liknande synpunkter ha anförts av *svenska vattenkraftföreningen* i dess yttrande, varav här skall återgivas följande.

Den andra av motionärerna berörda frågan avser möjligheten att i vissa fall kraft skulle lämnas i gottgörelse för dämningsskador. Föreningen vill icke direkt motsätta sig att frågan om ersättning av dämningsskador med kraft göres till föremål för en förutsättningslös utredning, men kan emellertid icke finna annat än att de med en sådan ersättningsform förenade olägenheterna äro så omfattande, att en utredning ej kan förväntas komma till något praktiskt godtagbart resultat.

I och för sig är det enligt föreningens uppfattning svårt att förstå, varför en fastighetsägare, som drabbats av skada på jord, skall ha i ersättning i kraft. Enda motivet för en sådan ersättningsform synes ligga däri, att ersättningarna skulle kunna tänkas bli bundna till vederbörande fastighet i högre grad än som nu är möjligt med ersättning i pengar. Detta motiv gör det fullt naturligt, om i dylikt fall ersättning lämnas i jord. I de fall, där så är lämpligt, brukar också ersättning utgå på så sätt att invallningar, nyodlingar och dylikt utföras genom sökandens försorg. Att ersättning i nyttiggjord vattenkraft lämnas i kraft är däremot naturligt.

I fråga om ersättning i kraft måste observeras, att tekniska förutsättningar för sådan leverans som ersättning för dämningsskador icke alltid föreligga vid reglerade sjöar. Avstånden till närmaste kraftstation, som ofta ligger långt ned i vattendraget, kunna nämligen vara så stora och kraftavsättning på orten så liten att framdragandet av erforderliga ledningar kunna medföra kostnader, som icke stå i rimlig proportion till kraftbehovet i orten och till ifrågasatt skada. Endast i speciella fall kan det vara motiverat att uppföra en kraftstation på orten utan förbindelse med riksnätet. Föreningen vill dock i detta sammanhang erinra om att elektrifiering av områdena kring även tämligen avlägsna sådana sjöar kunnat genomföras med tillhjälp av bland annat regleringsmedel. Regleringsföretagen ha också visat positivt intresse för genomförande av elektrifiering.

Även andra svårigheter av teknisk, ekonomisk och administrativ art kunna tänkas verka hindrande för den ifrågasatta ersättningsformen. Bland annat kunna sådana hinder uppkomma, därest trakten redan är elektrifierad, därigenom att korsande kraftledningar eller andra irrationella kraftöverföringar måste tillgripas. Det kan även inträffa, vilket även motionärerna framhålla, att ersättningsbeloppet är för litet för att möjliggöra ersättning i kraft även i ett elektrifierbart område. Vidare torde skyldigheten att lämna ersättning böra bindas mellan den skadelidande fastigheten och en kraftverksfastighet. Endast i undantagsfall har regleringsföretaget som sådant egna kraftstationer. Ersättningen måste därför lämnas antingen från en kraftstation, vars ägare är medintressent i regleringsföretaget, eller ock från en helt fristående kraftstation. I bägge fallen uppkomma besvärliga andrahandsersättningsfrågor mellan regleringsföretaget och kraftstationsägaren. Det bör vidare erinras om att beräkningen av kraftersättningsbeloppets storlek endast kan ske genom en evalvering av dämningsskadan i pengar och därefter pengarna i kraft.

Det synes därför föreningen som om den föreslagna ersättningsformen skulle erbjuda många svårigheter samt att den skulle komplicera domstolsbehandlingen utan att några motsvarande fördelar därmed skulle vinnas.

Utskottet.

Ifrågasatt motion torde närmast ha föranletts av de förhållanden, som uppstått i vissa delar av Ångermanälvens vattenområde i anledning av där pågående mycket omfattande vattenregleringar. En närmare redogörelse för dessa har lämnats i riksdagens revisorers berättelse till innevarande års

riksdag. Av revisorernas redogörelse framgår, att genom regleringarna skador kommit eller komma att vållas betydande markområden genom överdämning eller på annat sätt. Sjöregleringarnas första etapp, som närmast berör sjöarna Flåsjön, Tåsjön, Storjouten och Vojmsjön, har av vattenfallsstyrelsen beräknats föranleda skador å tillhopa över 3 000 hektar mark, därav 269 hektar åkerjord och 432 hektar äng och betesmark. Skador åsamkas även exempelvis fisket och skogsbruket till icke exakt angivbara belopp.

Med hänsyn till näringslivet och produktionen i stort äro de djupgående ingreppen i enskildas tillvaro och bygdens liv, som dessa vattenregleringar föra med sig, ofrånkomliga. Härigenom framkallas emellertid naturligt nog en mängd svårlösta problem. I motionen beröras närmast två spörsmål, nämligen frågan om ersättning till bygden såsom sådan i anledning av ifrågasvarande skador och frågan om gottgörelse för dämningsskada i form av kraft.

Motionärerna ha här tagit upp problem av stor social räckvidd. Inte minst frågan om bygdens ställning måste skänkas allt beaktande. Utskottet finner för sin del det vara en angelägenhet av största vikt, att i regleringsbygderna utkomstmöjligheterna och trivseln för befolkningen icke minskas och att en avfolkning av bygderna på allt sätt förhindras.

I motionen, inkomna remissvar och revisorernas berättelse diskuteras olika vägar att avhjälpa eller minska dessa bygdens genom regleringarna iråskade svårigheter. Utskottet återkommer härtill i det följande. Till en början vill utskottet framhålla, att redan gällande lag erbjuder vissa icke oväsentliga möjligheter att tillgodose även bygdens intressen. Som vattenrättsdomaren i Norrbygdens vattendomstol och vattenfallsstyrelsen framhållit, torde Kungl. Maj:t vid prövning jämlikt 4 kapitlet 13 § vattenlagen av större regleringsföretags tillåtlighet kunna fästa avseende vid bygdens behov och i dess intresse föreskriva lämpliga villkor för företagens genomförande. Det synes utskottet betydelsefullt, att vid denna prövning bygdens intressen bliva vederbörligen beaktade.

Bestämmelserna om regleringsavgifter möjliggöra också i sin nuvarande utformning, att bygd kan i icke ringa mån erhålla gottgörelse för skador av mera allmänt slag, som åsamkas genom vattenregleringar. De praktiskt goda resultat, som vid Kallsjöns reglering uppnåtts genom en lämplig användning av dylika avgifter, torde mana till efterföljd. Som framgår av den förut återgivna översikten av inkomsterna av regleringsavgifter och motsvarande utgifter från dessa medel, synas 1944 års lagändringar ännu icke fått några mera betydande verkningar. Oavsett vad som kan komma att nås genom dessa ändringar, bör enligt utskottets mening redan nu tagas under övervägande, em icke ytterligare några av de i justitiedepartementets promemoria av den 28 december 1942 framlagda förslagen till ändring i vattenlagens bestämmelser om regleringsavgifter skulle kunna genomföras till gagn för bygden och utan större men för kraftförsörjningen. Vid dessa överväganden böra även andra framkomna förslag rörande regleringsavgifterna upptagas till behandling, exempelvis frågan om ett förändrat sätt för utbetalning av dessa medel. Med hänsyn till den avsevärda tid, som måste förflyta innan verkan av en lagänd-

ring gör sig märkbar, och då det akuta läget i nu ifrågavarande bygder kräver snabba åtgärder, anser utskottet en utredning rörande regleringsavgifterna snarast böra igångsättas.

En av de mest betydande bristerna i den nuvarande ordningen hänför sig icke till lagreglerna som sådana utan till den svaga ställning, som de enskilda och bygdeintresset intaga i förhållande till kraftintressets företrädare. Vid uppgörelser eller då motsättningar uppstå äga de senare vanligen ett mycket markant övertag. Den avtalsfrihet, som råder t. ex. i fråga om formen för gottgörelse, blir därigenom utan större betydelse. Flera av utskottets remissinstanser liksom också riksdagens revisorer ha berört denna fråga. För sin del finner utskottet angeläget, att alla vattenregleringarna motstående intressen snarast få tillgång till nödig rättshjälp. Bestämmelserna i 11 kapitlet 35 § om rättshjälp åt enskilda sakägare kunna icke anses vara tillfyllest härvidlag. Det allmänna bör träda emellan och sätta den svagare parten i stånd att verkligen utnyttja de möjligheter, lagen redan nu i själva verket skänker.

Emellertid äro, såvitt utskottet kunnat finna, de åtgärder, som enligt gällande lag kunna vidtagas till stöd för bygden, icke tillräckliga. Helt nya vägar att tillgodose bygdens behov torde behöva sökas. Förslaget om en undersökning rörande en omfördelning av skatteunderlaget kommunerna emellan i sådana fall, då skadorna av en vattenreglering drabba en kommun, medan en annan kommun får njuta fördelarna av denna, har icke rönt motsägelser från något håll. Även utskottet finner en dylik undersökning vara motiverad. Därvid synes också böra tagas under överbägande, huruvida kommun eller annan lokal enhet i denna sin egenskap lämpligen bör tillerkännas gottgörelse för skador, som uppstått inom dess område, även på andra sätt.

På längre sikt kan dock knappast tänkas någon annan verkligt effektiv metod att avhjälpa regleringsbygdernas svårigheter än att tillföra dessa nya produktiva krafter i stället för dem, som förstöras genom vattenregleringarna. Meningen med de ovan behandlade regleringsavgifterna är just, att dessa skola användas i sådant syfte. Bygdekraftinstitutet har sin grund i en liknande åskådning. Samma tankegång ligger också bakom motionärernas förslag, att ersättning för dämningsskador skall kunna lämnas i form av kraft i stället för i penningar. Även flera av talesmännen för de berörda bygderna, vilka gjort sin röst hörd i landskommunernas förbunds yttrande, ha framhållit det otillfredsställande i att ersättningstagarna endast kunna få ut kontanta kapitalbelopp som gottgörelse för lidna skador. Att ersättning skulle kunna utgå i form av kraft i större utsträckning än hittills, har från detta håll framställts som ett önskemål. Ett annat uppslag har lämnats av vattenrättsdomaren i Norrbygdens vattendomstol, som pekat på möjligheten att låta ersättning för skador å mark och fiske utgå in natura exempelvis i form av mark, skog eller vatten.

Diskussionen föres härigenom över till frågan om olika ersättningsformer för enskild skadelidande. I detta hänseende är utskottet av den mening, att så snart skadorna vid uppdämningar bliva av större omfattning, möjligheter böra förefinnas för den skadelidande att utfå ersättning på annat sätt än i penningar. De olika former för ersättning för skadad mark, som därvid i första

hand synas kunna ifrågakomma, äro kraft och mark. Det erbjuder visserligen mindre svårigheter att evalvera dämningsskador i penningar än i olika naturaprestationer, men då det för dessa bygders bestånd är en oeftergivlig förutsättning, att de produktiva krafter, som förstöras, ersättas med andra, måste enligt utskottets mening alla vägar prövas att finna ur nu angivna synpunkter ändamålsenliga ersättningsformer. Knappast mindre svårigheter torde möta, då det gäller att nå fram till lämpliga former för gottgörelse av skador å fiske och skogsbruk. Emellertid måste försök göras att övervinna också dessa svårigheter. En utredning beträffande dessa frågor synes utskottet ofrånkomlig, därest man vill gå till botten med dem och finna radikala botemedel.

Utskottet har i det föregående pekat på några möjligheter att åstadkomma en förbättring i sakernas nuvarande tillstånd. En allmän utredning rörande dessa spörsmål bör givetvis vara oförhindrad att pröva även andra vägar.

Såsom framgår av vad utskottet nu anfört äro de problemställningar, som måste utredas och lösas, för att rådande missförhållanden skola kunna afhjälpas, av delvis ganska olikartad beskaffenhet. Måhända föreligger för den skull svårighet att upptaga samtliga inom ramen av en enda utredning. Å andra sidan äga de olika frågorna, såvitt angår ändamålet med de ifrågasatta åtgärderna, så nära samband med varandra, att önskvärt vore att utredningsarbetet kunde förläggas till en sakkunnigkommitté.

Problemet, som det i realiteten föreligger, är i hög grad en norrlandsfråga och skulle som sådant kunna hänvisas till norrlandskommittén. Denna inrymmer också företrädare för alla de berörda intressena, såväl jordbruket och skogsbruket å ena sidan som industrien och kommunikationerna å den andra. Härutöver torde dock erfordras tillgång till vattenrättslig expertis. Emellertid måste flertalet av de spörsmål, som skola utredas, lösas generellt i för hela landet gemensam lagstiftning. Närmast till hands skulle därför måhända ligga, att utredningsuppdraget lämnades den arbetande utredningen rörande vissa ändringar i vattenlagen. Även denna kommitté innesluter i sig erforderlig intresserepresentation samt därjämte kvalificerad vattenrättsexpertis.

Emellertid torde ankomma på Kungl. Maj:t att välja den lämpligaste formen för de berörda frågornas utredning. Därest uppdraget lämnas åt en redan pågående utredning, bör förslag i förevarande frågor avgivas utan att slutförande av dennas uppdrag i övrigt avvaktas.

Med stöd av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motion måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning

1) av frågan om gottgörelse till bygd för skada, som föranledes av vattenkraftanläggningar och vattenregleringar, samt

2) beträffande möjligheterna att i fråga om sådan skada, som drabbat enskild, lämna denne ersättning i annan form än i penningar.

Stockholm den 3 juni 1947.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Norman, Wistrand*, Forslund, Löfvander, Björkman*, Sten, Söderkvist* och Nerman;

från andra kammaren: herrar Olovson i Västerås, Hedlund i Rådom, Larsson i Ostersund*, Andersson i Gisselås, fru Västberg, herrar Andersson i Eskilstuna, Lundberg och fru Sandström*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.